

זמני אמירת סליחות

לכני שבועונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם. וראוי לכל ירא שמים שיהא מצר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש כמו שנאי קומי רוני בלילה לראש אשמורות".

הנה למדנו שני דברים מחכמת הרא"ש:

(א) שיש להדבק במידותיו של הקב"ה: מה הקב"ה מצטער בשעת החלפת המשמרות על חרבן ביתו ועל הגלות- אף לנו ראוי לעשות כן.

(ב) שההכרעה היא כלישנא בתרא, שדווקא בראש אשמורות יש מעלה, והביא פסוק כראיה לכך. ואע"פ שנומה גמי דידן לפרש שסוף אשמורות קחשיב- הרי הן תחילת האשמורה הבאה, והיא היא (וכ"כ הפרישה, סי' א, ס"ק יב).

ב) דמיון הנברא לבורא

ובענין העקרון הראשון יש להרחיב מעט, כי הקב"ה ברא את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, כדי שיהא האדם מסוגל ללכת בדרכי קונו, שאם היה נברא בצלם המלאכים היה שייך אליהם יותר במבטעו. ועתה שנדמה לקונו- שייך שילך במידותיו: "מה הוא רחום וחנון- אך אתה היה רחום וחנון" וכיו, וכמו שכתבו בתומר דבורה, **נפש החיים** ועוד. וזה כלל בתורתנו שכל דבר שעשה הקב"ה- הוא מצווה וערך, כגון: ברא את העולם- הרי שאף על ישראל ללמוד תורה ולברוא רקיעים חדשים (נפשה"ח); ברא זכר ונקבה- אף מצוות פרו ורבו זכר ונקבה (כדעת ב"ה שכן הלכה); הלביש ערומים ("ויעש ה"א לאדם ולאשתו

"שלוש משמרות היו הלילה" - בקהילות רבות נהגו לומר סליחות שעה ושתיים קודם הצות- האם יש להן על מה לסמוך?

א) הזמנים הראויים לתחינות בלילה

האם הזמנים המיוחדים שדברו בהם קדמוננו, בענין סליחות, הם בכחינת כל יעבור או שמא הם זמנים ראויים, אך גם בזמנים אחרים נשמעים הם לפני הקב"ה, האם זמני סליחות הם זמנים שמייוחד רק להם, או כל שעה שנשמעת תפילה בלילה נשמעים גם הסליחות?

"תניא: ר' אליעזר אומר: שלש משמרות היו הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי, שנא: "הי ממרום ישאג, וממעון קדשו יתן קולו, שאוג ישאג על נוהו (ירמיה כה)...מאי קחשיב ר"א? אי תחלת משמרות קחשיב...אי סוף משמרות קחשיב...אלא חשיב סוף משמרה ראשונה, ותחלת משמרה אחרונה ואמצעית דאמצעיתא. ואביא כולהו סוף משמרות קחשיב: דהיינו, ישנן שתי אפשרויות לזמנים בהם הקב"ה שואג על חרבן ירושלים, בהנחה שהשקיעה ב-18:00 והזריחה ב- 6:00 בשעות 22:00, 24:00 ו- 2:00 אחר הצות, או ב- 22:00, 2:00 ו- 6:00 בבקר.

ומהן אותן משמרות? פרש"י: "משמרות עבודת המלאכים ושיר שלהם נחלק לשלוש חלקים, ראשונה לכת אחת, שניה לכת אחרת, שלישית לכת שלישית".

וכתב הרא"ש בס"י ב': "ואיתמר נמי אמר רב שמואל בר מרתא משמיה דרב גי משמרות היו הלילה ועל כל משמר ומשמר הקב"ה אומר או

ובספר המצוות לרמב"ם כתב בעשה ח':
 "שצונו להדמות בו יתעלה לפי יכלתנו והוא
 אמרו (תבוא כח) והלכת בדרכיו. וכבר כפל
 צווי זה ואמר (עקב י ויא) ללכת בכל דרכיו,
 ובא בפירוש זה: מה הקדוש ברוך הוא נקרא
 רחום- אף אתה היה רחום, מה הקב"ה נקרא
 חנון- אף אתה היה חנון, מה הקב"ה נקרא
 צדיק- אף אתה היה צדיק, מה הקב"ה נקרא
 חסיד- אף אתה היה חסיד. וזה לשון ספרי (ס"פ
 עקב). וכבר נכפל הצווי הזה בלשון אחר ואמר
 (ראה יג) אחרי י"י אלהיכם תלכו, ובא בפירוש
 גם כן (סוטה יד א), שענינו להדמות בפעולות
 הטובות והמדות החשובות שיתואר בהם האל
 יתעלה על צד המשל יתעלה על הכל עילוי
 רב".

ג) זמן התחנונים להלכה

כדעת הרא"ש כתב גם הרשב"א בחידושו
 בדף ג': "ונפקא מינה שיש על ישראל
 במשמרות הלילה להפיל רנה ותחנונים על
 חרבן הבית כענין שנאמר קומי רוני בלילה
 לראש אשמורות. כך פ"י רבינו האי גאון ז"ל".

ומקור דברי רב האי בתשובות הגאונים (מהי
 מוסאפיה, ס"י ק):

"עוד לו. ושאלתם כמה שאמרו (ברכות ג' א)
 שלשה משמרות הוי הלילה. דעו כי משמרות
 אלו לכמה דברים...ותורף הדבר שיש על
 ישראל במשמרות הלילה להפיל תחנה על
 חרבן הבית כענין שנאמר קומי רני בלילה
 לראש אשמורות".

וכן הוא בפור ובשו"ע, ס"י א סעיף ב':

"המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות
 שמשנתנות המשמרות, שהן בשליש הלילה

כתנות עור וילבישם"- אף אתה כי תראה
 ערום וכסתו; קבר מתים ("ויקבור אותו
 בגיא")- אף אתה גמול חסד עם המתים, וכן על
 זה הדרך. ואלמלי נתנה תורה לישראל היינו
 למדים ממידות הקב"ה המתגלות בעולם
 ועושים- כזה ראה וקדש. וזה אף הטעם
 ש"דברה תורה כלשון בני אדם"- "ויחר אף
 הי", "עיני הי", ו"פי הי", כדי שיהא נאה בעיני
 האדם להדמות לכאורה לבוראו, שאם היה
 קודשא בריך הוא מצטייר בציור רחוק
 מהשגת האדם, לא היה יודע מי שרוצה
 להחכים ללמוד מה עליו לעשות וכיצד יקדש
 את איבריו. מעתה כשקוראים בתורה או
 שונים במשנה, בגמרות ובמדרשות המתארים
 פעולותיו של הקב"ה- מטרםם ללמד ולאסף
 בינה מהי הדרך שיבור לו אדם בעולמו. ומשום
 כך, כשרבינו אשר למד, שהקב"ה כשואג
 מצערם של ישראל, מחרבנם וגלותם בזמן
 התחלפות המשמרות- ראה בזה רמו כיצד
 ראוי לכל ירא הי שיהא כנגד פמליא של מעלה
 בוכה, שואג ומתחנן על כל חורבן וחורבן
 בישראל, ומוריד פלגי מים על גלות השכינה.
 וכמו שאמר הכתוב: "הי צלך על יד ימינך"
 (תהלים קכא), ובאר המדרש (שוח"ט): "כשם
 שאתה הוה עמי- כך אני הוה עמך, וכן אמר
 דוד: הי צלך על יד ימינך- מהו הי צלך? כצלך:
 מה צלך, אם אתה משחק לו הוא משחק עמך,
 ואם אתה בוכה הוא בוכה כנגדך, ואם אתה
 מראה לו פנים זעומות או מסבירות אף הוא
 נותן לך כך- אף הקב"ה "הי צלך"- כשם
 שאתה הוה עמו כך הוא הוה עמך". ומעתה,
 לפי שאגת הלב למטה במרורות ובדכודך- אף
 "הי צלך" ישאג על נוהו ויושיענו אכי"ר. וזהו
 שנאמר בסוגין "קמ"ל דאיכא משמרות
 ברקיע ואיכא משמרות בארעא".

"בעוונותיהם החרבתי את כתיי", ובכפרתם יליכם קוממיות.

אמנם הרא"ש כ"ה לא נקט "אשמורת" וז"ל: "שמעינן דמקצת אתרוותא קיימי מראש חודש אלול, ואמרי דביה סליק משה להר פעם שלישית, ונחת בלוחות שניות ביום הכפורים. וכל המוסיף לבקש רחמים זכות הוא לוי" (פ"ד, סי' יד). ולשון המזור סימן תקפ"א: "ומנהג אשכנז כשחל ר"ה ביום ה' או בשבת- אז מתחיל ביום ראשון שלפניו לעמוד באשמורת הבקר, ואומרים סליחות ותחנונים", ונקט בפרישה הטעם "לפי שאמרינן בפ"ק דע"ז, דהקב"ה שט בשמונה עשר עולמות בלילה, ובשלוש שעות אחרונות בבוקר הוא שט בעולם הזה. מנהגים". משמע, שאין קשר בין זמן סליחות לזמן התחנונים על החרבן. אולם הגר"א כביאורו לשו"ע תקפ"א, א כתב: "נוהגים לקום באשמורת- קינות ב"י, וכוונתו לאיכה, ב, יט: "קומי רני בלילה לראש אשמורת, שפכי כמים לבך נוכח פני ה', שאי אליו כפיך" וגו'.

נראה שמבר, שדין סליחות והתחנונים דמסכת ברכות חד הוא. אולם המג"א נקט כפרישה.

וברמב"ם פ"ג מתשובה, הלי יט: "ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום" - ולא כתב מתי בלילה, משמע שכל זמן בו כשר.

ד) דעת הזוהר בזמן סליחות ועת רצון

בענין החלוקה לשלוש משמרות עיין בזוהר בראשית, דף לד ע"ב: "בו תרמוש כל חיתו יער, דכולהו שלטאן בשעתא דאיחי שלטא ופתחין שירתא בתלת סמרין דפלגו ליליא

ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה שיתפלל באותן השעות על החרבן ועל הגלות, רצויה". אמנם במג"א הביא את שיטת המקובלים, הנוקטים שעת רצון הוא בחצות, בניגוד לדעת השו"ע, וכתב: "המקובלים האריכו בענין תפלת הצות, וברקנטי פי בראשית כי וז"ל: וי"א זמן בקשת רחמים הוא סוף הלילה. ואני אכריע, כי בחצות ראוי לבקש רחמים על כ"י ועל בניה כ"י, ובסוף הלילה יבקש צרכיו, ובקשה זו צריכה בנפילת אפים, ע"כ. ועסי קלי"א ס"ב. ובגמרא דילן לתי הראשון דנתן סימן לאמצעית דאמצעיתא והיינו הצות משמע דעת רצון הוא ולתי השני לא משמע כן".

ובכל אופן לשני תירוצי הגמ', אחר שלישי הלילה ודאי מותר, רק נחלקו לגבי האשמורה השניה, אם באמצעה (=חצות) או בסופה, אך לא נחלקו לגבי האשמורה הראשונה. ובכל אופן נקטו הראשונים והשו"ע דאולינן בתר תירוץ אחרון (שזחו כלל בפסיקה, שנוקטים כ"איכא דאמרי" - עיי אינצ"ת, "הלכה", אות ל"א).

ד) זמן אמירת הסליחות

כתב הר"ן, שלחי ר"ה: "גרסינן בפרקי ר"א... ומכאן יש לסמוך מנהג אותן מקומות שמשכימין באשמורת מרי"ח אלול" וכו'. וכעיי"ז כתב בפרק ראשון שם: "ולכן נהגו בברצלונה ונלילותיה להשכים באשמורת הבוקר בכ"ה באלול". ונקט "אשמורת" בפשטות תחלת אשמורת שלישית, או שאר אשמורות, ובכל אופן לא חצות. ולא נראה לחלק בין זמן ראוי לתחנה על החרבן לבין זמן בקשת סליחה וכפרה, שהכל שרש אחד, שהרי

אמנם כתב הגר"א בריש השו"ע: "ולסוף הלילה- דחמור נוער וכלבים צועקים עד חצות, ובסוף הלילה אשה מספרת עם בעלה. (נראה שכוונתו שמדת הדין בחיות כלב וחמור שולטת עד חצות, ואשה המספרת עם בעלה- כנס"י עם הקב"ה- זה דווקא מחצות ואילך). ועיי' זוהר חלק א' דף רמ"ב ב: "תי"ח בשעתא דעאל ליליא פתחין סתימין, וכלבי וחמרי שריין ושטאן בעלמא, ואתייהבת רשו לחבלא. וכל בני עלמא ניימי בערסייהו ונשמתהון דצדיקייא סלקין לאתענגא לעילא. כד אתער רוח צפון ואתפליג ליליא אתערותא קדישא אתער בעלמא ואתמר בכמה דוכתו. זכאה חולקיה דההוא ב"נ דאיהו קאים בההיא שעתא ואשתדל באורייתא, כיון דאיהו פתח באורייתא כל אינון זינין בישין אעיל לון בנוקבי דתחומא רבה, וכפית ליה לחמור, ונחית בטפסרי דתחות עפרא" [משמע שמדת הדין שולטת עד שמתעוררת רוח צפון, והיינו בחצות הלילה]. וח"ב מ"ו א': "לבתר כד בעי שמשא למיעל אתנהיר ואתת ליליא ונמיל ליה, כדן כל תרעין סתימין, וחמרון נערין וכלבין נבחין כד אתפליג ליליא שארי מלכא למיקם ומטרוניתא לזמרא ואתי מלכא ואקיש לתרעא דהיכלא ואמר (שיר ה) פתחי לי אחותי רעיתי וגו', וכדין משתעשע בנשמתהון דצדיקיא, זכאה חולקיה דההוא דאתער ההוא זמנא במלי דאורייתא בגין דא כל אינון דבני היכלא דמטרוניתא כלהו בעיין למיקם בההוא זמנא לשבכא למלכא וכלהו משבחן קמיה". ושם בעמ' קע"ג ב: "תלת אשמורות אינון בליליא לקבליהון תלת משריין דקא מתפלגי כמה דאתמרי" וכי ושארי מקומות". ע"ב.

הנה הגר"א מתמצת את עיקר הקושיא בזוהר, שמצד אחד, מחלקים את הלילה לשני חלקים,

וזמרי שירתא ולא משתככי ועל אלין כתיב (ישעיה ס"ב) המזכירים את יי אל דמי לכם". ובפרשת וישב קפט ע"א: "וישראל נמלי שירתא ומשבחן ליה לקודשא בריך הוא ביממא תלת זמנין לקבל תלת זמנין דליליא וקיימין אלין לקביל אלין עד דיסתלק יקרא דקודשא בריך הוא ביממא ובליליא כדקא יאות". ובפרשת ויחי רל ע"ב: "א"ר יהודה נפלוג ליליא לתלת משמרות דהוי ליליא, כל חד וחד מנן ליקום על קיומיה בהני תלת סטרי ליליא ולא נדמוך". ועוד שם ברלא ע"א: "וכל אינון מזמרי קיימי לבר ואמרי שירתא בתלת פלגי ליליא, וכלהו משבחן בתושבחתן ידיעאן, וכלהו חילי שמיא כלהו מתערי בליליא וישראל ביממא. וקדושה לא מקדשי לעילא עד דמקדשי ישראל לתתא". ובפרשת תרומה קעג ע"א: "בגין דמלאכי עילאי כולהו אודאן ומשבחן אשמורות אשמורות בתלת פלגי דהוי ליליא". ובמדרש הנעלם, חיי שרה, קכב ע"א: "אמר רב יהודה אמר רב אשכחנא דתלת מטון הוי ליליא וכל חד וחד אית עניינא דקודשא בריך הוא כבר נש". וכן בעוד הרבה מקומות בזוהר ובספרי קבלה. וברעיא מהימנא, נשא, קכא ע"ב:

"ומאן דלית ליה רשות לאיתעסקא באורייתא יקיים קומי רני בלילה לראש אשמורות, וימא באשמורות כמה פליחות ותחנונים ובקשות בכל מיני רנה בגרוניה". א"כ לפי הזוהר כאן יאמר בשעת האשמורות פליחות ותחנונים, כדעת השו"ע.

ולפי זה יכול אדם לומר פליחות בשליש הלילה ללא פקפוק, לאור דברי הגמ' והראשונים, השו"ע והזוהר.

זמנים ראויים הם, אלא שהכריעו האר"י והגר"א שחצות עדיף מפי. אך ודאי, שאם האדם יהיה עייף יותר אחר חצות ולא יכוון יפה, בעוד בשליש הלילה עוד נותרו לו תעצומות נפש - עדיפה תפילה וסליחה בכוונה, מתפילת גברא משלהי ולאי. וסברא גדולה היא, שזמן הוא מצד הבורא, והתפילה היא מצד הנברא, וכיוון שמתאוה הקב"ה לתפילת ישראל בכל שעה ושעה שראויה להם, שאצל ישראל עיקר התפילה. אמנם צדיקים עליונים שתפלת שגורה בכל שעה, כמו האר"י וגוריו, אין ראוי להם להזדרז, אלא מתוך מתוך מחצות והלאה (וראויה שלשון "אין ראוי" כוונתו מידת חסידות ופרישות ליודעי חי"ן, ממ"ש עוד האר"י בשער הכוונות: "אין ראוי לאדם שישן תיכף בלילה אחר תפילת ערבית". וכן מצינו: "שום מין מלבוש שלבש בימי חול אין ראוי שלבש בימי שבת", אין ראוי לישון בראש השנה", שכולם מידת חסידות מופלגת הם, ופשיטא שאין כאן שום נדנדוד איסור.)

עוד מצאנו, שכתב המג"א סי' תקס"ה סק"ה: "אין לומר קודם חצות לילה שום סליחות, ולא י"ג מידות בשום פנים לעולם חוץ מביה"כ (הכוונות דף ה'). והו"ד במשנ"ב סק"ב. וכ"כ בשערי תשובה (א, 1):

"כתב באגרת הרמ"ז (הוא ר"ת הרב משה זכותא תלמידו של האר"י), שאין לעשות התיקון בתחלת הלילה אף בקיץ, וגם לא בראש משמורה שניה אלא מחצות ואילך". וכן הוא בשע"ת בהלכות ר"ה (תקפ"א, א): "כתב בר"י בשם מהר"ם ז"ל בתשובה, שיש מקומות שאומרים סליחות בערבית, וישתקע הדבר! שאין ראוי להזכיר י"ג מידות כ"א בעת רצון. והיושב שם בעת שאומרים ישב וידום,

כאשר עד חצות שולמים הדינים, ומחצות-הרחמים, ומאידך, הלילה מתחלק לשלושה חלקים. וכנראה רצונו להראות שהכל אחד, אלא שחילוק דרגות איכא בנייהו, שככל שמתקדם הלילה מידת הרחמים גדילה יותר ויותר, אך אה"נ, גם בשליש הלילה מותר להתחנן, אלא שאז הרחמים מועטים, בשליש השני מרובים יותר, ובסוף הלילה מתק לנו הקב"ה רחמים עד בלי די. ולכן ככל שאדם מאחר טפי מעלי, שיתקבלו תפלתו ותורתו.

(ז) דעת רבינו האר"י לגבי זמן סליחות

וזהו לשון רבינו האר"י בשער הכוונות: "גם דע, כי בחצות הלילה הראשונה אין לומר שום סליחות, ולא להזכיר י"ג מידות דויעבור, וזולתי בליל יום הכיפורים. וענין הסליחות שאומרים בלילי חודש אלול יתבאר במקומו גבי תפלת ראש השנה. גם אין ראוי לומר שום קינה, ולא לעורר שום בכיה על חרבן הבית, רק אחר חצות, כנזכר בזהר פעמים רבות פרשת ויקהל, כי בחצות לילה אז מתעוררת הבכיה האמיתית למעלה על חרבן ב"ה ואז זמנה האמיתית". הנה כרך רבינו האר"י את הבכיה על ביהמ"ק עם כל תפילה ואמירת סליחות, ויש מקום להשוות ביניהם כפי שכתבנו. גם הדגיש ש"אין ראוי", כלומר אין כאן כלל לשון איסור, רק מעלה גדולה יותר לעשות כן אחר חצות, וכיוון שזהו זמן המעולה, למרות דשרי ויציב ונכון לעשותם בשליש הלילה. אין ראוי להניח את המעולה והמצויין מפני הכשר והטוב. כי פשוט שלא עשה האר"י מחלוקת עם תלמוד ערוך בסוגיין, (ובדלעיל בשם הגר"א), אלא נקט את הטוב ביותר, וכן דרכו בכל מקום שכתב "אין ראוי". וכבר הבאנו לשון הזהר, שחצות ושליש הלילה שניהם

באמרתך, ומהצות ולהלן עוסק בשירות ותושבחות כמו שנאמר יחצות לילה אקום להודות לך" (והיינו כרב אישי בגמי' ג' ע"ב).

(ז) סתירה בין הלכה וקבלה

החיד"א בברכ"י (או"ח מו סק"י"א) כתב, שאילו מהר"י קארו היה רואה דברי האר"י ז"ל היה פוסק אחרת ממה שכתב, דודאי היה מבטל דעתו מלפני דעת האר"י, ולכן כל מקום שנמצא מקום שנמצא דעת האר"י אחרת מדעת השו"ע - יש לנטות אחר הקבלה.

אולם בשם הגר"א יש בידינו מסורת: "אמר רבינו בשם רבו הגר"א, שהזוה"ק אינו מחולק בשום מקום עם הגמ', אכן העולם אינם מבינים את הפשט או בגמי' או בזוה"ר" ("כתר ראשי", מאמרים, קטע ט"ו). ולפי זה אין בהכרח מחי בין השיטות. וראוי להביא כאן את דברי מרן הרב החיד"א ב"שם הגדולים", ערך "מהר"ר חיים ויטאל":

"ויען אבדורי אבדור כתבי קדש על ארבע כנפות הארץ בכמה מיני סדרים ונוסחאות, אמרתי אעלה בקצ"ר אמיץ להודיע לבני אדם. הנה רבינו האר"י צוה ששום אחד מתלמידיו לא יכתוב זולת מהרח"ו. אך הם לחשקם בתעלומות חכמה היו כותבים, ומאלו הקונטרסים היו טעויות ונוסחאות..."

הנה מתבאר, כי שער הכוונות חתום עליו רבינו האר"י, כשעורכו ומסדרו היטב הוא המהרח"ו. וא"כ מצווה ליישב דבריו עם גמרא דידן.

והנה הבאור הלכה בסי' תרע"א (ד"ה "לא ידליקו יותר") בענין הדלקת נר חנוכה ע"י כ"א מכני הבית כתב, שיתכן שדעת הר"י"ף היא, שגם אחרי שנפסק בבית הלל שמוסיף

או יאמר מזמורים אך הווידוי יכול לומר. אך במוצאי שבת אסור עד אחר חצות משום קדושת שבת". ועוד במג"א, ס"י א, סק"ד: "המקובלים האריכו בענין תפלת חצות" וכו', ובאר מחצית השקל: "לכן לתירוץ ראשון דנתן סימן לאמצעית דאמצעיתא ע"כ נ"מ דאז עת רצון להתפלל והיינו חצות כדעת הזוהר. ואף שהרשב"א בחידושו כתב דנ"מ לענין קדשים דזמן אכילתם עד חצות...היינו משום שהרשב"א לא היה לפניו ספר הזוהר, כי עדיין לא נתגלה בימיהם. ולתירוץ השני לא משמע כן, דהא לא יתן סימן על חצות...ואע"ג דאמרין במסכת יבמות דף ע"א: ת"ר כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר...הא קמ"ל דעת חצות מלתא הוא, מ"מ אכתי לא שמעינן דאז עת רצון לתפילה וביותר על חרבן ביהמ"ק".

אמנם מהגר"א ומהזוהר במספר מקומות משמע, שיש משקל למשמרות הלילה ולחצות. וכדי לא לעשות סתירה בזוהר הסברנו, שעדיפות לאחר חצות יש, אך איסורא - ליכא!

ומצאתי זכותא לדידי בתשובות הגאונים החדשות (סי' צא) שכתוב שם בשאלה: "וששאלתם באותן עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים עומדין בחצי הלילה או בשליש הלילה ואומרים תחנונים ופסקי דרחמי" וכו' הנה ראינו מנהג מוסד בתקופת הגאונים לומר מליחות בשליש הלילה, שאין הגאון שם דוחה את המנהג אלא מקבלו.

ויעויין עוד ברש"י על תהלים קיט, קמח ד"ה אשמורות: "חצי הלילה - שתי אשמורות. ולדברי האומר שלוש משמרות הוי הלילה, היה דוד עומד ממטתו בשליש הלילה הראשונה, ועוסק בתורה עד חצות, כמו שנאמר 'לשיח

קהילות המקפידות לאמרן אחר הצות, ורצונן
לאמרן בשליש הלילה דרך אקראי - רשאות
לעשות כן¹.

¹ וראיתי שהביאו בשם ספר "משמרת שלום" שכן נהגו
(דרך קבע) כמה צדיקים וגדולים. אמנם דעת
האיגרו"מ, שמותר רק במקום הדחק וכהוראת שעה
(פסת"ש, ח"ו, עמ' קפג, הע' 20).

והולך בנרות בימי החג, ניתן לעשות כבי"ש,
כיוון שמחלוקתם היא בעניין של הידור גרידא
(ע"ש). ואם כן בעניינינו, שגם הוא מעין הידור
נקמין לעיתים דלא כהלכתא.

מסקנה: מעלת הסליחות באשמורת גדולה
מכולן, שנייה לה - אמירתן בחצות. וכל מי
שמנהגו לומר סליחות בשליש הלילה יש לו
רגלים של קרא וסברא להמשיך במנהגו. וכן

אשר